

РУССЕЛ: Воробйова С. А., Молодід Т. К. Російсько-український словник соціально-економічної лексики. – К., 1966; Українсько-російський словник. – К., 1964.

ВТ: Вопросы терминологии. – М., 1961.

Словники: Короткий російсько-український правничий словник. – Кременчук, 1918; Правничий словник за ред. В. Леонтовича та О. Єфимова. – К., 1919; Практичний правничий словник російсько-український, склали С. Веретка та М. Матвієвський. – Х., 1926; Російсько-український словник О. Ізюмова. – К., 1926; Російсько-український словник. – К., 1937; Російсько-український словник за ред. М. Калиновича, Л. Булаховського, М. Рильського. – К., 1948; Українсько-російський словник. – К., 1958. – Т. 2; Російсько-український словник. – К., 1987; Великий тлумачний словник сучасної української мови. – К., 2005.

КК: Кримінальний кодекс УРСР. – К., 1940; К., – Х., 1945.

КПКУ: Кримінально-процесуальний кодекс Української РСР. – К., 1964.

РП 3: Радянське право. – К., № 3., 1958.

РП 5: Радянське право. – К., № 5., 1961.

Срезневский: Срезневский И.И. Материалы для словаря древнерусского языка. – СПб., 1985. – Т. 2.

ЦПКУ: Цивільний процесуальний кодекс Української РСР. – К., 1958.

ЮС: Юридичний довідник для населення. – К., 1964.

Olexander Ponomariv. "Defence" as a juridical term. *An unmotivated substitution of the established terms by their synonyms makes the terminology unstable, that of law in particular. The Ukrainian lawyers ungroundedly use the word "protection" instead of "defence".*

Key words: defence, protection, legal procedure, juridical term.

Іван Сабадош (Ужгород)

НОВОТВОРИ В УКРАЇНСЬКІЙ МІКОЛОГІЧНІЙ ЛЕКСИЦІ ПЕРІОДУ XIX – ПОЧАТКУ XX ст.

На основі даних писемних джерел характеризуються нові назви грибів, що появились в українській мові в період XIX – початку XX ст. З'ясовуються джерела цієї лексики, мотиви номінації, походження. Використовується також у міру можливостей аналогічний матеріал інших слов'янських мов.

Ключові слова: *назва, номен, мікономен, мікологічна лексика, етимологія, мотивація назви, українська мова.*

До кінця XVIII ст. українська лексика, пов'язана з грибами, в основному сформувалася. Її ядро складали назви праслов'янського походження, більшість яких стає згодом літературною нормою сучасної української мови (*гриб, губа, боровик, печериця, сирожка, ріжик, груздь, лисичка, порхавка, мухомор* та ін.). Детальніше див. [Сабадош: 57-59, 137-138]. У джерелах української мови XIX – поч. XX ст. виявляються майже всі назви грибів, задокументовані пам'ятками староукраїнської писемності, за винятком чи не єдиного номена *агарик* 'печериця'. Далі опишемо тільки мікономени-новотвори, що появились в цей період. Як виняток подаються також ті номени праслов'янського походження, які вперше фіксуються нашою писемністю саме в цей час. З метою економії друкованої площі при покликанні на джерела фактичного матеріалу зазначаємо тільки деякі з них, у яких зафіксований певний мікономен, за таким принципом: у першу чергу називаємо джерело, в якому описуваний номен засвідчується, за нашими даними, вперше. Якщо така фіксація наявна в працях ботаніків, спеціальних зібраннях української ботанічної номенклатури, то, крім того, покликаємося, якщо це можливо, також на лексикографічні праці цього (іноді й дещо пізнішого) часу, в яких міститься ця назва.

1. Найвідомішими грибами порядку **пецизових** є зморшок (*Morchella esculenta*) та строчок (*Hyromitra esculenta*). Як найменування першого відзначаються вузьколокальні лексеми *зморшка* [Гр. II: 168], *сморг* [Вол.Г.: 68], *сморжій* [Вол.: 52;

Вх.Пч. II: 33; Гр. IV: 159–160], *смарзэль* [Вол.Г.: 68; Жел.], *куцюру́бка* (буков. [НІ.: 8]), *сушерéнка*, *шушерéнка* (поділ. [Вх.Н.з.: 49; Жел.: 1103]), *шушеребок* (буков. [1904, Мак.: 234]), *чмурь* (закарп. [Гр. IV: 467]), *гарáшки* (слобож. [1898, Яв.: 135]). Назва *змóришка* постала від загальнонародного *змóришок* id. (зі зміною грамат. роду, очевидно, не без зближення за народною етимологією із *змóришка* ‘морщина’) < прасл. * *smъrъžьkъ* id.; *сморжій* – дериват, що виник за допомогою суф. -ій від *сморж* id. < прасл. *smъrъžь* id.; *смарзэль* – полонізм; пор. пол. діал. *smardzle* id. [В.-D.: 122], пов’язане з прасл. *smъrъžь* id. Назва *куцюру́бка* < *коцююрубка, що пов’язується, ймовірно, з *коцѣрбитися* ‘скручуватися, згинатися’ [СБГ: 228]. Мотивується зморшкуватою шапінкою гриба, як і назва *сушерéнка* (від *сухá рíбка*; пор. ще укр. діал. *сушерібок* ‘строчок’ – див. нижче); *шушерéнка* < *сушерéнка* внаслідок асиміляції. Дуже сумнівним є пов’язування *гарáшки* з пол. діал. *harašny* ‘гарний, гідний’, утвореним від укр. *гарáзд* [ЕСУМ I: 471], як з погляду мотивації, так і території поширення цього мікономена.

Усі назви отруйного гриба строчка фіксуються (без указівки на локалізацію в укр. говорах) у цей період уперше: *строчóк* [Рог.: № 325; Піск.], *торчóк* [Рог.: № 325; Шейк.], *торчак* [Піск.], *ніструк* [Вол.: 72; Вх.Гик.: 190], *котюрубка* [Вол.Г.: 74], *сушерібок* [Жел.], *сморж бабський* (поділ. [1895, Мак.: 177]). *Строчóк* (нормативне в укр. літер. мові [СУМ IX: 787]) має відповідники в східних і західних слов’янських мовах: рос. *строчóк*, біл. *страчóк* id., пол. *stroczek* ‘лисичка (Cantharellus)’ [В.-D.: 35]. Імовірно, від прасл. *stročьkъ ‘вид гриба, можливо, строчок’, утвореного від **stroka/-ъ* ‘укол’ [ЕСУМ V: 450]; пор. у [Даль IV: 343]: “строчек м. род сморчка... (от строка, пестрина?)”. Як і назва *ніструк*, мотивується мозкоподібно-завивисто-складчастою шапінкою строчка. *Торчóк*, *торчак*, мабуть, від діал. *торчáти* ‘стирчати’.

2. Їстівний гриб трюфель (*Tuber aestivum*, порядок **трюфелеві**), який росте неглибоко в землі під деревами в листяних лісах, називається *земляне* (*землянóе*) *сéрдце*, *лані́ж* (буков. та ін. гов. [Вол.Г.: 76; НІ.], *земяне сéрце* (гуцул. [Шух. I: 22]), *земне сéрце* [Гр. IV: 116] (з покликанням на записи І.Франка в словнику Желехівського; пор. пол. діал. *ziemne serce* id. [В.-D.: 33]), *трю́фля* [Вол.: 52;

Вх.Гик.: 191; Жел.: 990], *трύфель* чол. р. [Рог.: № 712; Жел.: 990; Гр. IV: 291], *тррфель* [Ум. IV: 127] (укр. літ. *тррфель* id. [СУМ X: 304]), *хру́піль* [Вол.Г.: 76; Жел.: 1047]. Назва *земляне́ (земне́) се́рце* мотивується зростанням у землі та бульбовидною формою гриба. *Лані́ж* в укр. діалектах – ще ‘вид гриба дощовика’ [Жел.], його вважають запозиченням з чеської мови [ЕСУМ III: 191]; пор. чес. *lanuž* (ст.чес. від 1562 р.) ‘трюфель’ [Мај. II: 798], утвореного від *lan* ‘лань’. Проте українська назва могла виникнути, як нам видається, й на власному мовному ґрунті; пор. ще словн. діал. *lanož* ‘трюфель’, серб., хорв. *jelen-gljiva, jelenova gljiva* id. [Сим.: 481]. Номен *трύфель (трұфля)* – запозичення з німецької мови, в якій *Trüffel* id. появилось через фр. *truffle*, іт. *truffa* < лат. *tuber* id. [ЕСУМ V: 663]. Варіант *трұфель (тррфель)* прийшов до укр. мови, очевидно, через російське (рос. *тррфель* id.), а *трұфля* – через польське (пол. *truffa* id. від 1791 р. [Мај. II: 798; В.-Д.: 32]) посередництво. Назва *хру́піль*, виникла, мабуть, на основі *трұфель*.

3. Родина **трутових**. Паразитуючий на деревах трутовик (*Polyporus*) репрезентується номенами-інноваціями *трұтник* [Жел.: 999; Гр. IV: 290], *трутові́к* [СБН: 119] (літ. норма в укр. мові [СУМ X: 303], *трутнұк* [Вол.: 101; Жел.: 785], *губка чирівка* [Вх.Гик.: 189; Жел.: 163], *скрұпну́ха скрепни́ця* [Ум. IV: 127], *ковпа́к* [Вх.Пч. II: 34; Жел.: 355], *тверді́вка* [Вх.Бот.: 202], *ваке́лія, вакелія* (лемк., бойк., закарп.), *бакалія* (надсян.) [Чоп.: 27; Жел.: 60; Вх.Н.з.: 52; Гр. I: 123]. Більша їх частина – це деривати від назв праслов’янського походження з тим самим значенням, а саме: *трутнұк, трутові́к* – від *трут* < прасл. **trъdъ* id.; *чирівка* – від *чир (чір)* id. < прасл. **čьrъ* id. [Німчук: 290]. *Скрұпну́ха, скрепни́ця* – від діал. *скрп* ‘грудь та інші гриби’ або від *скрпнұти* за хрусткістю трутовика [ЕСУМ V: 287]; пор. біл. діал. *скрұпне́ль, скрұпне́нь* id. і под. [ЛАБНГ: № 295]. Назва *тверді́вка* мотивується твердістю цього гриба, *ковпа́к* – подібністю до шапки (ковпака). *Вакелія* і под. від рум. *văcălie* id. [ЕСУМ I: 321]. *Трутові́к* (норма української літературної мови [СУМ X: 303]) – спільносхіднослов’янське утворення; пор. рос. *трутові́к*, біл. *трутаві́к* id. [ТСБМ V/1: 526].

4. Родина **їжовикових** представлена назвами кількох видів роду *Hydnum* (їжовик, колчак). Майже вперше всі вони подаються В.Волянком: *кольча́к білий*

[Вол.Г.: 99; Вх.Гик], *медвѣдиця біла, скрип білий* [Вол.Г.: 99], *лосуня, оленіця* [іб.: 89; Жел.] *грабчак, пеструх, рій, рійниця* [Вол.Г.: 89], *їжовець, дідова борода, буюкова щітка, медвѣдиця їжовата* [іб.: 104]. Більшість цих назв етимологічно прозора, мотивується або світло-коричневою шапінкою гриба, або пластинками на її нижній частині, подібними до колючок, або місцем зростання гриба, або іншими ознаками чи властивостями. З номеном *кольчак* пор. рос. літ. *колчак* ід. (у [Даль I: 143; II: 394] *колчак* ‘вид грибів’), пол. *kolczak* ід. (від 1791 р.), серб., хорв. *kolčak* ‘Нудnum’ [Мај. II: 396]. Можливо, походить від прасл. **koľčakъ* ід., пов’язаного з **koloti* ‘колоти’. Очевидно, немає підстав вважати полонізмом ні рос. *колчак* усупереч В.А.Меркуловій [Мерк.: 188], ні укр. діал. *кольчак* на противагу авторам [ЕСУМ II: 528]; див. ще [СБН: 76]. Що ж до нормативного в укр. науковій ботанічній номенклатурі варіанта *колчак* [РУСб: 208], то його фонетика і відсутність в інших джерелах укр. мови схиляють до думки, що це книжне запозичення з російської.

5. Найвідоміший у народі їстівний представник грибів родини **клаварієвих** – *Clavaria flava* (клаварія). У джерелах цього часу фіксуються такі його назви: *щітка, щіткан* (галиц. [Вх.Пч. II: 30; Жел.: 1107; Гр. IV: 527]), *щітківанець* (бойк. [Вх.Н.з.: 42]), *щітканя жовта, барані ріжки* [Вх.Гик.: 190], *барані роги* [Петр.: 1], *баран’чка, баран’чка* (галиц. [Вх.Н.з.: 42; Жел.: 13]), *палочня щітканя* [Вх.Бот.: 203], *күрячі л’пки* [Вол.Г.: 119; Жел.: 392], *күрятка* [Вол.Г.: 110], *кострубатка, медвіжя лапа* [Вол.: 52], *вовнунка, вовнук* [Жел.: 113], *сідун, сорокоп, сорококоп* [Петр.: 36, 37]. Ці назви з етимологічного погляду здебільшого прозорі, мотивуються зовнішністю гриба, подібного до густого куща або щітки. Майже всі вони вузьколокальні, проте цілком придатні для термінування. Незважаючи на це, жодна з них не є нормативною в укр. мові, нею стала транслітерована латинська *клаварія* [РУСб: 258], яка не виявлена в джерелах укр. мови від найдавнішого часу до поч. ХХ ст. Немає її також у [СБН, Мак.] та ін. *Сорококоп* і под., – мабуть, від *сорок’атий* ‘строкатий, рябий’ [ЕСУМ V: 356] зі змінами під впливом народної етимології.

6. Родина **лисичкових** представлена головним чином назвами гриба *Cantharellus cibarius* (лисичка), з яких інноваціями є *лишівка* (лемк. [Вх.Лемк.: 432; Гр., II: 366]), *жил’атка* [Вол.: 53; Гол.: 543; Жел.: 222], *строчок, яєчник* [Вол.: 53], *яєшник* (буков.

[НІ.: 3]), *опéнок* [Б.-Н.: 263], *волуї* [1912, Мак.: 77], *дезентер* (поділ. [1913, Мак.: 76]). Ці назви переважно вузьколокальні. Номени *строчок*, *опéнок*, *волуї* перенесені з інших грибів за подібністю. *Лишівка* – дериват від діал. *лішка* ід. < прасл. **lišьka* (< **lišičьka*) ід. Суфіксальне утворення *ясчник* (*яшиник*) мотивується подібністю кольору шапинки гриба до жовтка яйця. *Жилáтка*, можливо, від *жіла*; пор. укр. діал. *жиловáтик* ‘білий гриб з довгим коренем’ [ЕСУМ II: 197]. Мотив номінації, однак, не ясний.

7. Засвідчено ряд нових назв грибів родини **болетових**, зокрема для боровика (*Boletus edulis*) номени *білик*, *білас* (лемк. [Вх.Н.з.: 39; Гр. I: 64]; очевидно, універби від *білий гриб* ід. < прасл. **běľь grībь* ід.; пор. укр. загальнонародне *білук* ід. < прасл. **běľ’акь* ід.), *білий* [Б.-Н.: 55] (теж від *білий гриб* в результаті субстантивациі прикметника), *козарі* (галиц. [1899, Яв.: 36]; назва перенесена з підберезника – див. нижче), *черствáк* (закарп. [Вол.Г.: 59; Вх.Н.з.: 39; Гр. IV: 459]), *піддубок* [Вол.: 53; Жел.: 640], *дубрóвник* (зах. укр. [Вол.: 53; Гол.: 530]), *щирáк* (галиц. [Вх.Пч. II: 29; Гр. IV: 526]), *гриб щирій* (галиц. [1912, Мак.: 58], *боровнік* [Петр.: 2; Жел.: 208], *борівнік* (пор. *боровік* ід. < прасл. **borovikь* ід.), *záпах*, *гриб правдивий* (пор. біл. діал. *праўдзівы грыб*, *праўдзівік* [ЛАБНГ: № 279], пол. діал. *grzyb prawdziwy*, *prawdziwek* ід. [В.-D.: 44]), *сушнук* (останні чотири мікономени узято з [Вол.Г.: 59]; див. ще *сушнук* у [Жел.: 939]), *війт* (надсян. [1895, Мак.: 58]). Назви *піддубок*, *дубрóвник*, *борівнік* зумовлені місцем зростання гриба. *Гриб щирій*, *щирáк* тієї мотивації, що й *гриб правдивий*, тобто ‘справжній гриб’; пор. біл. діал. *шчыры(й) грыб* ід. [ЛАБНГ: № 279]. Імовірно, тим, що цей гриб найкращий, пояснюється назва *війт*; *záпах* – запашистістю, *сушнук* (утворена від *сушнү*) – зберіганням добрих смакових якостей і в сушеному вигляді, *черствáк*, – можливо, твердістю, поки не старий.

Із нових назв маслока звичайного (*Boletus luteus*) писемністю цього часу фіксуються: *мáсляник* [Ум. II: 92], *масльох* (волин. [Вх.Н.з.: 39]; пор. укр. *маслѣк* ід. < **masl’ukь* ід., діал. *маслук* ід. < **masl’акь* ід.), *козэл* [Гр. II: 265], *козар* [Жел.: 356], *козарь* (буков [НІ.: 3]; пор. *козák* ‘підберезник’ < прасл. **kozakь* ід.), *лаз*

(надсян. [1895, Мак.: 58]. Із цими назвами пор. біл. діал. *маслєнік*, *казляк*, *казёл* id. [ЛАБНГ: № 284].

Для їстівного гриба боровика укоріненого (*Boletus appendiculatus* = *B. regius*), що зростає в Україні тільки на Прикарпатті, задокументовані назви *потуч*, *потфх*, *потфк*, *козарь жобетий*, *червонук* [Вол.Г.: 112; Жел.: 725], *тосчник* [Петр.: 9]. Перші три утворені від діал. *потя* ‘пташка’, а останнє, можливо, пов’язується з угор. *tojás* ‘яйце’ за жовтим кольором тіла гриба.

Кілька найменувань записано для їстівного гриба низької якості моховика тріщинуватого (*Boletus chrysenteron* = *B. subtomentosus*), поширеного по всій Україні: *моховік* [Рог.: № 114; Жел.: 455; Гр. II: 450], *моховик* [Піск.: 140], *моховник* [Петр.: 24], *решетнук* [Гр. IV: 14], *решетник* (останні два в сер.поліс. гов.), *коров’як* [Вол.Г.: Петр.: 18; Мак.: 59] (пор. пол. *krowiak* id. [Маж. II: 123]), *сітник*, *губа козя* [Вол.Г.], *козляк* [Петр.: 16], *підяєшник* (поділ. [Мак.: 59]). *Моховік* (літературна норма української мови [СУМ IV: 814]) – спільносхіднослов’янське утворення; пор. рос. *моховік*, біл. *махавік* id. [ТСБМ III: 125]. Мотивується зростанням у моху. *Сітник* – від *сіть*, *решетник* і под. – від *réseto* за подібністю тріщин на шапинці до сітки, решета; пор. пол. *sitnik*, *reszotnik* id. [Маж. II: 123].

Гриб боровик неїстівний (*Boletus calopus*), що росте на Поліссі, в джерелах цього періоду відомий під назвами *піддубень* [Рог.: № 109; Ум. I: 165; Гр. III: 165], *піддубень* [Жел.: 640; Піск.: 186], *піддубок* [Ан.: 66; Гр. III: 165], *синяк* [Вол.Г.; Жел.: 865]. *Піддубень*, *піддубок*, а також *піддубник* нормативні в сучасній українській мові, однак помилково тлумачаться в [СУМ VI: 425] як назви їстівного гриба, який насправді неїстівний [Зерова та ін.: 168]. Ці назви пов’язуються з місцем його зростання. Номен *синяк* мотивується тим, що при розрізуванні гриба на повітрі він стає зеленувато-синім [ib.].

Появляється кілька нових назв підберезника (*Boletus scaber* = *Leccinum scabrum*): *підберезник* (полт. [Гр. III: 158]), *підберезовець* [Жел.: 637], *ліщикі* (бойк. [Гоц. 1900: 122]), *березовик* [Тм. I: 16], *подліщинник* (зах. укр. [Петр.: 30]), *чорніш* [Ум. I: 165]. Перші чотири назви мотивуються найтипівішим місцем зростання гриба – під березою, ліщиною. *Підберезник* (літературна норма сучасної української

мови [СУМ VI: 394]), *підберезовець*, *подліщинник* – префіксально-суфіксальні деривати від назви відповідного дерева (пор. біл. діал. *падбярэзавік* [ЛАБНГ: № 283], пол. діал. *podbieroźnik*, *podbrzeźniak* id. [В.-D.: 51]), *ліщикі* – суфіксальний від діал. *ліска* ‘ліщина’ за допомогою суф. *-ики*. Найменування *чорніши* гриб отримав у зв’язку з його потемнінням після розрізування: пор. болг. діал. *черна гъмба*, *чернушка* id. [Ахт.: 116].

Джерела цього періоду уперше фіксують ряд назв добре відомого в народі підосичника (*Boletus scaber* var. *aurantiacus* = *Leccinum aurantiacum*): *підосічник* [Жел.: 646; Тм. II: 38], *підосіновик* [Жел.: 646; Ум. III: 70], *подосиновик* [Рог.: № 108], *подосинник* [Петр.: 30], *підосіновка* [Піск.: 195; Руб. X: 89], *осіновик* [Ум. II: 247], *красноголовець* [Ум. I: 28; Гр. II: 300], *красноголовця* [Вол.Г.], *краснук* (полт. [Яв.: 391]), *краснрк* (київ. [Гр. II: 301]), *червонук*, *червонрк*, *потрх* [Жел.: 1065] (пор. пол. діал. *czerwoniak brzozowy* id. [В.-D.: 48]), *трепетяник* [Вол.; Жел.], *кременуч*, *маслрк ріжсий* [Вол.Г.: 114].

Мікономен *підосічник* і под. – префіксально-суфіксальні утворення від *осіка* і мотивуються типовим місцем зростання цього гриба; пор. ще укр. діал. (поділ.) *підосішник* ‘вид отруйної сиріжки (*Russula emetica* = *Agaricus emeticus*)’, що також має червону (розову) шапинку [Гр. III: 174]. *Осіновик* – суфіксальне утворення від тієї самої твірної основи; пор. біл. діал. *асінавік* [ЛАБНГ: № 282], пол. діал. *osiniak* id. [В.-D.: 48]; *трепетяник* – суфіксальне похідне від укр. діал. *трепéта* ‘осика (*Populus tremula*)’, тієї самої мотивації (за місцем зростання). Інші назви – теж суфіксальні утворення, але пов’язуються з червоним кольором шапинки гриба (пор. біл. діал. *чырвонік*, *краснрк*, *краснагаловіц*, *краснагаловік* id. [ЛАБНГ: № 282]). Із перелічених назв нормативними в сучасній українській мові є *підосічник* і *красноголовець* [СУМ VI: 477; IV: 327–328]. З усіх назв цього гриба тільки діал. *підосіновик* відома і в інших слов’янських, зокрема східнослов’янських, мовах; пор. рос. *подосиновик*, біл. *пাদасінавік* id. [ТСБМ III: 508]; пор. ще пол. діал. *podosinnik* id. [Мај. II: 123], *podosiniak* id. [В.-D.: 49]. Можливо, існував праслов’янський діалектизм **rodъosinovikъ* id.

Записано назви для умовно їстівного гриба *Boletus luridus* (дубовика, або синяка): *синук свінський* [Вол.Г.: 149; Жел.: 865], *пότηч гирький* [Вол.Г.: 149], *потеч* (волин. [Вх.Н.з.: 39], поділ. *козак* (1895) і *козар* (1889) [Мак.: 58]. Першу назву гриб отримав тому, що його шапинка синіє від одного дотику; означення *свінський* указує на низькі харчові якості гриба. *Козак, козар*, очевидно, перенесені з підберезника. Результатом переосмислення є також *пότηч, потеч*, які є фонетичними варіантами *потяч*; пор. *потяч* і под. 'Boletus appendiculatus'.

8. **Агарикові** гриби. Із інноваційних найменувань опенька осіннього справжнього (*Armillariella mellea* = *Agaricus melleus*) виявляються: *підпенька* [Вол.Г.: 65; Жел.: 647], *підпеньок* (зах.-укр. [Гр. III: 175], *козарь* (буков. [НІ.: 1]). Перші дві назви утворені префіксально-суфіксальним способом за моделлю *опеньок / опенька* (праслов'янського походження); мотивуються місцем зростання гриба. Номен *козарь* – суфіксальний дериват від *коза́* (пов'язується з тонкою ніжкою опенька, подібної до козиної).

Уперше українською писемністю відзначаються найменування їстівного гриба підвишня (*Clitopilus prunulus* = *Agaricus prunulus*), що росте в лісах, садах і на луках: *підвишень* [Рог.: № 25; Гр. III: 161], *підвишень* [Жел.: 639], *вишнякі* [Ум. I: 165], *підса́дка, ма́вка* [Вол.Г.: 96; Жел.: 423]. Перший номен, що є нормативний в українській науковій номенклатурі [Зерова та ін.: 110], – префіксально-суфіксальний, другий – суфіксальний деривати від *ви́шня* (цей гриб нерідко зростає біля вишень; пор. рос. *и́вишень*, діал. *вишенник, ивишенник* ід. [Ан.: 15]). Назва *ма́вка* пов'язана, очевидно, з діал. *май* 'травень' за часом появи гриба; пор. чes. *tajovka*, серб. *tajevka* ід. [ib.: 15].

У джерелах цього періоду появляються нові назви двох видів їстівної печериці – печериці степової (*Agaricus campestris*) і печериці тротуарної (*Agaricus bitorquis*), що зустрічаються по всій Україні. Для першого виду виявлено назви *печориця* [1886, Мак.: 10] (фонетичний варіант загальноукр. *печери́ця* ід. < *pečerica), *печірка* [Вол.Г.: 51], *чепери́ця* (волин., сер. поліс. гов.; пор. [САБЛ: № 44]), *платинник печериця* [Вх.Гик.: 190], *стернівка* [Вх.Н.з.: 37], для другого виду – *стерні́х, стернянка, підса́дка, підсадка* [Вол.Г.: 53; Жел.: 649, 919], *стерняккі* [Гр. IV: 203].

Печірка того самого походження (пор. біл. діал. *пячорка* ід. [ЛАБНГ: № 287]), що й загальноукр. *печориця*, як і *чеперіця* (< *печеріця*), в якому відбулася метатеза двох перших складів; пор. ще біл. діал. *чэпэріцы* [іб.], болг. *чепурка* ід. [Ахт.: 90]. Назва *стернівка* і под. – суфіксальні деривати від *стерну* за місцем зростання печериці, як і префіксально-суфіксальний дериват *підсадівка* – від *сад*; пор. біл. діал. *садавікі*, *садóвы грып* ід. [ЛАБНГ: № 287].

9. Фіксуються назви кількох видів мухомора (родина **мухоморових**), зокрема для називання найвідомішого отруйного гриба мухомора червоного (*Amanita muscaria*) появляються інновації, більшість яких вузьколокальні і певним чином пов'язані з успадкованим від праслов'янської мови загальнонародним номеном *мухомор*: *морімух* [Вол.: 134; Жел.: 452], *морéмух* (поділ. [Гр. II: 445]), *морімуха* *марімух*, *марімуха*, *мурімух* (лемк., волин. [Жел.: 452, 460; Вх.Н.з.: 38; Гр. іб.]), *маремух*, *маремуха* [Ан.: 14], *марамух* (1895) [Мак.: 11]), *парімух*, *парімуха*, *мухаꞑра*, *мухаꞑрка*, *мушарка* (волин.), *мушірка* (гуцул.), *мухоморице* [Ум. II: 117; Вх.Н.з.: 38; Гр. II: 457], *мухотру́т*, *мухотру́тка* [Вол.Г.: 134; Жел.: 460], *мухар*, *мушій*, *волуйко* [Петр.: 24, 80], *жабюрка* [Вх.Н.з.: 38], *тро́нка* (галиц. [іб.; Жел.: 985]), *біль* (буков. [Ні.: 1; Мак.: 11]), *королиця дурна́* (закарп. [Вх.Зак.: 228; Вх.Н.з.: 38]).

Назва *морімух* і под. постали в результаті перестановки компонентів лексеми *мухомор*, а далі й її спотворення (*марімух* і под., *парімух*; останнє, може, за народною етимологією, через зближення з дієсловом *пáрити*; пор. теж спотворені номени цього походження біл. діал. *му́хорон*, *амхамор* і под. ід. [ЛАБНГ: № 293]), як це нерідко стається з ботанічними номенами-композиціями. *Мухоморице* – суфіксальний дериват від *мухомор*; *мухар*, *мушій*, *мухаꞑра*, *мушарка* і под. пов'язані з *му́ха* за використанням мухомора проти мух; отруйними властивостями цього гриба мотивуються також назви *мухотру́т*, *мухотру́тка* (пор. словац. *tichotrávka* ід. [SSJ II: 198]), як і *королиця дурна́* (пор. укр. діал., закарп. *королиця* ‘вид доброго їстівного мухомора *Amanita caesarea*, також з червоною шапінкою’), *жабюрка* (*дурний гриб* у народі – отруйний гриб; так само отруйними або низької харчової якості є рослини, назви яких пов'язуються з собакою, вовком, жабою, гадюкою,

вужем та ін.). *Волуйко* – від діал. *волуй* ‘*Russula foetens* (= *Agaricus foetens*)’ [Мак.: 11].

Інший вид мухомора, теж отруйний, мухомор зелений, або бліда поганка (*Amanita phalloides*), називається: *гадрчка* [Б.-Н.: 92], *гадрчка бородавчаста* [Вол.Г.: 54; Жел.: 134], *танцюх* [Петр.: 37], *блєкїтниця*, *танцїрка*, *риботрїтка* [Вол.Г.: 54, 131]. Мікономени *гадрчка*, *риботрїтка*, *блєкїтниця* (останнє від *блєкотá*, діал. *блєкот*, ‘отруйна рослина блєкота’) етимологічно прозорі, мотивуються отруйністю цього гриба. *Танцюха* і под., – очевидно, за асоціацією з танцюристкою (у зв’язку з високою тонкою ніжкою блідої поганки).

Ще для одного виду отруйного мухомора *Amanita pantherina* (мухомор пантерного) записано назву *гадрчка строкáта* [Вол.Г.: 147; Жел.: 134], в якій компонент *гадрчка* мотивується отруйністю гриба, а *сорокáта* – від *сорокáтий* ‘строкатий, рябий’ за шапінкою, вкритою численними білими пластівцями.

Для доброго їстівного виду мухомора цезаревого (*Amanita caeserea*) задокументовано найменування *я°шник* (бойків., галиц. та ін. [Вх.Пч. II: 18; Вх.Н.з.: 38; Гр. IV: 536]), *яєчниця царска (рыжа)* [Вол., 91], *короліця* (закарп. [Вх.Н.з.: 38]), *підосичник* [1913, Мак.: 9], *трепетивець* [Жел.] (від *трепета* ‘осика’). Суфіксальні утворення *я°шник*, *яєчниця* мотивуються жовтим кольором ніжки, оранжево-червоним або жовтим кольором шапинки цього гриба, метафорична назва *короліця* – його зовнішньою привабливістю і дуже добрими смаковими якостями, *підосичник*, *трепетивець* – місцем зростання.

Умовно їстівний вид мухомора *Amanita rubescens* (мухомор червоніючий) у писемності цього періоду представлений кількома назвами: *гадрчка червонява* [Вол.Г.: 146; Жел.: 460], *мухомórка*, *танцїрка*, *танцїуля червонїва* [Вол.: 146]. Означення *червонїва* вказує на колір шапинки, *танцїрка* і под. мотивуються високою і тонкою ніжкою гриба. Якийсь вид мухомора (*Amanita*) отримав назву *холошниця* [Петр.: 9] – суфіксальне утворення, що виникло за подібністю ніжки гриба до *холошні* (пор. укр. діал. *холошні* мн. ‘зимові штани з домотканого сукна’ [Гр. IV: 409]).

10. Родина **кортинарієвих**. Виявляються назви їстівного гриба *Cortinarius violaceus* (= *Agaricus cortinarius*, *A. violaceus*) *синук* (полт., поділ., буков. та ін. [Ев. 1847: 25 зв.; Ан.: 15; НІ.; Ум. I: 204]), *синѣха* [Рог.: № 28; Гр. IV: 121]. Мотивуються, ймовірно, властивістю гриба синіти при його розрізуванні; пор. рос. діал. *синюха*, *синюшка* id. [Ан.: 15].

11. Родина **сироїжкових**. Їстівний гриб сироїжка зелена велика (*Russula aegeruginea*), що росте по всій Україні, у джерелах цього часу вперше в укр. писемності представлений назвами праслов'янського походження *сироїд* (буков. [НІ.: 1] < **syroěďь* id.), *сироїдка* [Вх.Пч. II: 28; Гр. IV: 123] (< прасл. **syroěďьka* id.), а також *сировоїдка* [ib.], *суровика* (закарп. [Вх.Н.з.: 37]), *голубінка* [Вол.: 98; Гр. I: 306], *зеленка* [Рог.: № 16]. Із цих назв, мабуть, найпоширенішою була й залишається (див., напр. [СБН: 134; Мак.: 13]) назва *голубінка*, мотивована голубою чи зеленово-голубою шапінкою гриба. Ймовірно, це значення первинне. Пізніше ця назва була перенесена й на інші види сироїжок, у яких шапінка могла бути й інших кольорів. Переважна більшість сироїжок їстівна (див. [Грибы: 220–228]), тому тлумачення слова *голубінка* як “рід неїстівних грибів” [СУМ II: 119] помилкове. Можливо, мікономен *голубінка* дуже давній, праслов'янського походження; пор. чес. *holubinka* [Ан.: 15], *houbinka* id. [Tráv.: 493] (у статті *holubčik*), словац. діал. *holubienka* [SSJ I: 502], болг. *гълъбинка* id. [Бершт.: 103].

У багатьох джерелах відображені нові назви здавна відомих у народі їстівних грибів груздя, рижика і вовнянки, зокрема для першого (*Lactarius psperatus* = *Agaricus piperatus*) відзначаються вузьколокальні регіоналізми *груздей* (буков. [НІ.: 1]), *груздель* (гуцул., буков., поділ. [ib.; Мак.: 13]), *груздэль* (поділ. [Гр. I: 332]), *гірчіця*, *горчиця* (закарп. [Чоп.: 58; Вх.Н.з.: 37; Гр. I: 286]), *гірчак*, *горчак* [Вол.Г.; Петр.: 8], *гіркїня* [Гр. I: 283], *гірканя*, *горель* (лемк. та ін.) [Вол.Г.; Вх.Н.з.: 37], *біль* [Вол.Г.; Жел.: 29], *білѣга* [Вх.Н.з.: 37], *біляк* (півн.-зах. Львів. [Петр.: 4; Мак.: 12]), *білий* (гуцул., волин., поділ.), *білка* [1895, Мак.: 13], *білун* [Вол.Г.], *хруц* [Вол.Г.: 144; Петр.: 39], *скрип* (лемк. [Вх.Н.з.: 37]), *скрипѣх* [Вол.Г.; Жел.: 879], *скрипак*, *скрипниця* [Петр.: 35], *льжска* (волин. [Гавр.: 136]), *сироїжка* [1912, Мак.: 13], *рунатка* [Вол.Г.: 144], *сиглянка* [Жел.].

Груздей, груздель – похідні від назви праслов'янського походження *грузд* id. (< *gruzdъ/-ь id.); *гірчіця* і под. мотивуються гірким смаком (етимологічно пов'язуються з *горіти*, як і *горель*), *біль* і под. – білим кольором груздя, *скрип* і похідні від нього (від *скрип* 'скрип' або від *скрипіти*) – хрусткістю цього гриба, *хрущ* – тією самою ознакою (утворене суфіксальним способом від *хруст*). Назва *льжска* виникла, можливо, внаслідок переосмислення *льжска* 'ложка' за формою шляпки груздя; *сироїжка* < *сироїжка* 'Russula'. Номен *білий* – результат субстантивзації прикметника. *Сиглянка* – дериват від укр. діал. *сігла* 'гірський ліс; смерека; bagno' [Гр. IV: 118; Жел.] < рум. *sihlă* 'густий молодий лісок' [ЕСУМ V: 225].

Із інноваційних найменувань рижика смачного (*Lactarius deliciosus* = *Agaricus deliciosus*) писемні джерела фіксують переважно утворення, спільнокореневі із загальнонародними праслов'янського походження *ріжжик* і *рижок*, це *ріжска* [Жел.: 802], *ріжска* [ib.: 805; Піск.: 224], *королі* [Петр.: 17], *ридз щирій (правдивий)* [Вол.Г.: 85], *риз* (поділ. [1913, Мак.: 10] < пол. *rydz* id.), *рыдзік, риджик* (лемк. [Вх.Н.з.: 47]; очевидно, теж полонізм; пор. пол. діал. *ryzyk* id. [В.-D.: 118]). Назва *королі* виникла в результаті переосмислення цього слова, мотивуючись добрими харчовими якостями рижика.

Інший вид цього роду умовно їстівний гриб вовнянка (*Lactarius torminosus* = *Agaricus necator*) представлений такими новотворами: *ріжжок кінський, мохначка, підсмеречка* [Вол.Г.: 151; Жел.: 802], *скрипух, валуйко, валун, груза, чорна губа, листочниця смертоносна* [Вол.Г.: 124], *синук* [1876, Гр. IV: 121], *коровиця* (поділ.), *баранячка* [1910, Мак.: 12]. Кілька з перелічених назв виникло через подібність вовнянки до інших грибів: *скрипух, груза* (< *грузда) – до груздя, *валуйко, валун* – до валуя (*Russula foetens*; пор. біл. діал. *валойка, валовік* id. [ЛАБНГ: № 285]), *ріжжок кінський* – до рижика (означення *кінський* тут має значення 'неправжній'). Номен *підсмеречка* пов'язується з місцем зростання гриба, *баранячка, мохначка* – з повстисто-волокнисто-бахромчастими краями шапки вовнянки; пор. рос. діал. *мохнушка* id. [СРНГ XVIII: 311]. Із *коровиця* (мотивується низькими харчовими якостями) пор. біл. діал. *кароўка коровенка, коровяха* id. [ЛАБНГ: № 285].

12. Родина **фалусових**. Добре відомий у народі гриб веселка звичайна (*Phallus impudicus*), неотруйний, їстівний у стадії яйця, позначається номенами: *веселка вонрча*, *чортове (чортово) яйце* [Рог.: № 499; Гр. I: 142; IV: 535], *земляне серце*, *денна губа* (галиц. [Вх.Пч. II: 34]), *донна губа*, *коливорот* (поділ. [1913, Мак.: 262]), *дівна губа*, *дідово сало* [Вол.Г.: 70; Жел.], *сморж*, *сморжій* [Вол.: 52; Жел.: 889], *иван*, *соромник* [Петр.: 15, 36].

Коли молодий, цей гриб має форму кулі (яйця, серця), яка, дозріваючи, розривається, стаючи ніби тарілкою, з якої виростає гриб із шапінкою і який у зрілому віці смердючий і неїстівний. Звідси назви *веселка вонрча*, *чортове (чортово) яйце*, *земляне серце*, *донна (денна) губа* (*донна*, *денна* від *дно*). У назві *дідово сало* компонент *сало* пов'язується з тим, що внутрішня оболонка гриба в стадії яйця слизиста (використовують для лікування подагри й ревматизму) [Грибы: 246–247]; пор. рос. діал. *земляное масло* id. [Ан.: 247]. За подібністю веселки до сморжа, прядки чи інших речей мотивуються назви *сморж*, *сморжій*, *коливорот* (пор. укр. діал. *коліворот* 'прядка', 'верхня (рухома) подушка на передній осі воза' та ін. [ЕСУМ II: 516]), *веселка* (пор. біл. діал. *вяселка* 'гриб зморшок' [ЛАБНГ: № 280]).

13. Найвідоміший представник родини **лікопердових** порхавка, або дощовик їстівний (*Lycoperdon perlatum* = *L. bovista*), в українській писемності цього періоду засвідчений цілим рядом нових назв (переважно вузьколокальних). Уперше появляються успадковані від праслов'янської мови назви *бздюха́* (полт. [Ев. 1847: 1 зв.; Гр.: I, 54]), *бздѣха* (сер. поліс. [Вх.Н.з.: 48] < прасл. **ръзд'иха* id.), *порохавка* (лемк.) (< прасл. **рогхавька* id.), її варіанти *порохалка* [Вх.Н.з.: 48], *порохавка* (бойк. [Вх.Пч. IV: 14], *порохавія* [Вол.], як і варіант іншої спорідненої назви праслов'янського походження (*пóрхавка*) *пурхавка* [Ан.: 202; Ум. I: 29] (< прасл. **ръгхавька* id.), спільнокореневе *пурша* (волин. [Вх.Пч. V: 26; Жел.]). Див. ще [ЕСУМ IV: 532]. Представлені також інші назви порхавки: *бздунка* [Петр.: 1; Жел.], *курявка* (надсян.) [Вх.Гик.: 192], *курнявка* (лемк. [Вх.Лемк.: 248; Гр. II: 331]), *курнавка* (закарп.), *кўрчавка*, *воронучий (бусячий, свинучий, свин'чий) сир* (галиц.), *свіньський сир* (бойк.), *кривий гриб* (поділ.), *грубий гриб*, *пушка* (галиц.), *міхунка*

(закарп.), *песуча (злодійська) табака* (галиц.) [Вх.Н.з.: 48], *вовча табака* (закарп.) [Вх.Зак.: 231; Гр. IV: 241], *фóшкавка* (гуцул.) [Жел.; Вх.Н.з.: 48; Гр. IV: 379]), *морová губка* (сер.наддніпр. [Ан.: 202; Ум. I: 29]), *морúха, морр́ха* (слобож.) [Гр. II: 447], *димна губка* (поділ. [1913, Мак.: 219]), *олениця* [Петр.: 26].

Жодна з цих назв не стала літературною. Пов'язані вони з особливостями порхавки, яка в молодому віці істівна, всередині спочатку біла, як вата, а дозрівши, стає порохнявою, оливково-червоного кольору, з отвором у центрі верхньої частини. Номени *курявка, курнявка* пов'язані з *куріти, кúрява* (пор. пол. діал. *kurzawka* 'порхавка' [Мај. II: 462]), як *димна губка* з *дим*; пор. біл. діал. *дiмник* ід. [ЛАБНГ: № 290]), – за порошком у дозрілому грибі, який при стискуванні гриба викидається з нього через отвір, наче димить; пор. укр. діал. (поділ.) *курна губка* ід. [Мак.: 219]. Цієї самої мотивації і назва *фóшкавка* (від звуконаслідувального *фóшкати* 'дмухати; задувати димом' [П.,Г.: 208]), як і *пóрхавка* та под. У назвах *воронúчий сир* і под., *песуча табака* і под. означення мають семантику 'несправжній', а означувані компоненти постали: *сир* – за подібністю тіла молодого гриба до сиру (пор. біл. діал. *сыр варóні(й), сырки, буськоў сыр* ід. [ЛАБНГ: № 290]), *табака* – за подібністю порошку дозрілої порхавки до нюхального тютюну (*Nicotiana tabacum*), який називається *таба́ка* [СУМ X: 8]; пор. ст. укр. *табакъ, табака* ід. [1731, Сабадош: 105]; див. ще [ЕСУМ V: 498]. Номен *пушка* мотивується тим, що тіло порхавки зовні шипасте, ніби вкрите пушком (пор. біл. діал. *пушка, пушайка* ід. [ЛАБНГ: № 290]), *міхúнка* – дозрілим грибом з отвором, подібним до мішечка (пор. біл. діал. *мешóк* ід. [ib.]). Назва *морúха* і под. пов'язані, очевидно, з *моріти* за використанням порошку дозрілого гриба як антисептика (пор. у [Вх.Н.з.: 48]: "*пóрохом рiзану рáну засiнують*").

14. Гриб *Tremella mesenterica* (порядок **дряглистовидні**) в українській мові стає відомим під номенами *драглі* [Рог.: № 139; Гр. I: 439], *дриглі* [Рог.: № 139; Ум. I: 202; Гр. I: 442]. Ці назви споріднені. Виникли в результаті переосмислення *драглі* 'їжа із згуслого при охолодженні м'ясного чи рибного відвару з дрібними кусочками м'яса або риби' [СУМ II: 404] < діал. 'напіврідка маса, подібна до холодцю' [Гр. I: 439], яке пов'язується з *драгліти* 'труситися, коливатися',

‘згущуватися’; пор. рос. *дрожілка* ‘Tremella’, лат. *tremella* id., утворене від *tremulus* ‘тремтливий’ [ЕСУМ II: 120]. Як назва цього гриба в українській науковій ботанічній номенклатурі вживається латинська *тремела* [СДБ: 527], хоча, на нашу думку, варто було в цій ролі використовувати укр. *драглі*.

Помітну частину нових мікономенів, засвідчених українською писемністю XIX – поч. XX ст., не вдається ідентифікувати, бо їх тлумачать у джерелах як ‘вид (рід) гриба’, це, зокрема, такі: *багнюк*, *буківка*, *жабійка* [Гр. I: 18, 108, 469], *підгриб*, *підліпка* [Жел.: 40, 644], *товстуха*, *товстуля* [Шейк. V/1: 69], *білунка*, *гадляр* [Яв.: 36, 131], *блювак* [Руб.: I, 200], *гноївник* [Петр.: 77], *тонконіжка* [Ев. 1647: 26 зв.] та ін. Чимало назв грибів супроводжується такими латинськими відповідниками, що зараз не вживаються, напр.: *луковиця* ‘*Agaricus alliaceus*’ [Вол.Г.: 97; Жел.: 415], *гнилушка* ‘*A. silfluratus*’ [Тм. I: 77], *пращівка* ‘*A. procerus*’, *калічка* ‘*A. ostreatus*’, *песлінка* ‘*A. flavo-virens*’, *ужівка*, *соромниця*, *дідьча губа* ‘*Boletus sanguineum*’ [Вол.Г.: 53, 96, 98, 127], *білянка* ‘*A. subdulcis*’ [Рог.: № 27; Жел.: 30], *говорюшка* ‘*A. melinoides*’ [Ум. I: 165] тощо.

Проаналізувавши новотвори в українській мікологічній лексиці XIX – поч. XX ст. за їх джерелами, ми дійшли наступних висновків. У порівнянні з попереднім періодом (XIV–XVIII ст.) значно збільшилася загальна кількість як номінованих об’єктів, так і мікономенів. Так, якщо писемність XI–XVI ст. фіксує лише поодинокі назви грибів, а в період XVII–XVIII ст. їх документується близько двадцяти включно з назвами праслов’янського походження, то в джерелах української мови XIX – поч. XX ст. тільки одні новотвори становлять понад 230 номінативних одиниць.

Збагачення новими однолексемними мікономенами відбувалося трьома шляхами – через словотворення, переосмислення слів і запозичення готових мікономенів з інших мов. Понад 85 відсотків назв виникло в результаті словотворення. Переважна їх більшість утворилася суфіксальним способом від субстантивних, ад’єктивних і дієслівних основ. Перших дериватів більше половини. Вони творяться найчастіше за допомогою таких суфіксів, як **-ак** (*козак*, *сушняк*, *вовняк*, *коров’як*), **-ник** (*решетник*, *дубровник*, *трутник*), **-овник** (*боровник*,

березовник, моховник), **-овик** (*осиновик, моховик, трутовик*), **-иця** (*коровиця, холошниця, олениця*), **-івка** (*стернівка, маївка, лишівка, чирівка*), **-анка** (*стернянка, сиглянка, вовнянка*), **-атка** (*жилатка, кострубатка, курятка*) та ін. Удвічі менше відад'єктивних похідних, з яких понад чверть становлять деривати із суфіксом **-ак** (*гірчак, червоняк, синяк, красняк, щирак, черствак* та ще деякі), кілька із суфіксом **-ка** (*рижка, білка, зеленка*) та ін. Нерідко відприкметникові похідні – це універби, утворені на базі атрибутивних словосполучень типу *білас, білик* ‘боровик’ < *білий гриб* ід. Близько восьмої частини суфіксальних дериватів становлять віддієслівні. Практично всі вони утворені за допомогою суфіксів, непродуктивних у мікологічній лексиці, напр.: *танцюх, горель, танцуля, танцюрка, бздунка, моруха, фошкавка* тощо. Стільки ж мікономенів виникло префіксально-суфіксальним способом. В їх творенні бере участь тільки єдиний префікс **під-** найчастіше разом із суфіксами **-ник** (*підберезник, підліщинник*), **-ка** (*піненька, підмеречка, підсадка*), **-ок** (*підпеньок, піддубок*) та ін. Мотивуються ці назви переважно типовим місцем зростання певного гриба. У два рази менше, ніж попередніх, номенів-комполітів: *моримух(а), мухотрут, риботрутка, красноголовець, сушеретка, сушерібок*, та деякі ін. За допомогою субстантивації прикметника утворився номен *білий* ‘боровик’ (від *білий гриб*).

Приблизно вісім відсотків становлять назви, що виникли внаслідок переосмислення (перенесення значення) слів, напр.: *щітка* ‘клаварія’, *рій* ‘їжовик’, *запах* ‘боровик’, *козел* ‘маслюк’, *ковпак* ‘трутовик’, *королі* ‘рижик’, *коливорот* ‘веселка звичайна’, *веселка* ід., *драгли* ‘тремела’ та ін. Якось частина номенів виникла внаслідок перенесення значення за подібністю одного гриба до іншого: *опенок* ‘лисичка’, *волуй* ід., *сморж* ‘веселка звичайна’. Переосмислюються й назви-словосполучення, якщо вони виникають на основі якогось образу, метафоризації, пор.: *воронячий (свинячий) сир* ‘порхавка’ *дідова борода* ‘їжовик’, *земляне (земне) серце* ‘веселка звичайна’, *чортове яйце* ід., *дідово сало* ід., *баранячі роги* ‘клаварія’, *курячі лапки* ід. тощо.

Іншомовні запозичення в цій лексиці становлять кілька одиниць: полонізми *ридз, риджік, смарзель*, румунізм *вакелія*, германізм *трюфель*.

Переважна більшість проаналізованих у цій статті мікономенів вузьколокальна в українських діалектах, літературною нормою української мови стали лише деякі, що мають ширшу територію поширення, зокрема: *підберезник*, *підосічник*, *красноголовець*, *моховік*, *трутовік*, *голубінка*, *строчок*, *трффель*. Тільки в науковій ботанічній номенклатурі вживаються *підвишень* [СДБ, 420], *веселка* [РУСб, 174]. На підставі викладеного в цій статті матеріалу вважаємо за доцільне замінити в українській науковій ботанічній номенклатурі штучні (транслітеровані) чужомовні *клаварія* і *тремела* [РУСб: 306; СДБ: 258, 527] українськими з походження і досить відомими народними назвами – відповідно *щиткан* (*щитканя*) і *драглі*, а також надати назві *колчак* ‘*Hudnum*’ рідномовного вигляду *кільчак*.

СКОРОЧЕННЯ НАЗВ ДЖЕРЕЛ ТА ІНШОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Ан.: Анненков Н. Ботанический словарь. – СПб., 1878. – XXI, 645 с.
- Ахт.: Материали за български ботаничен речник / Събрани от Б.Давидов и А.Явашев; Доп. и ред. от Б.Ахтаров. – София, 1939. – 575 с.
- Бершт.: Берштейн С. Б. Болгарско-русский словарь. – М., 1966. – 768 с.
- Б.-Н.: Білецький-Носенко П. Словник української мови / Підгот. до вид. В.В.Німчук. – К., 1966. – 423 с.
- Вол.: Волян В. Начальное основание рослиннословія про нижшии гімназіа а нижшии реальніи школы в ц.к. Австрійской державі. – Відень, 1854. – 271 с.
- Вол.Г.: Волян В. Снідніи и ядовитіи губы в их найважніших видах. – Відень, 1862. – 188 с.
- Вх.Бот.: Верхратський І. Ботаника на низшіи кляси шкіл середних. – Львів, 1905. – 238 с.
- Вх.Гик.: Гикель Е. Ботаника для шкіл низших гимназіяльных и реальных / На рус. язык переложив И. Верхратскій. – Львів, 1873. – 208 с.
- Вх.Зак.: Верхратський І. Знадобы для пізнання угорско-русских говорів: Словарець // Записки Наукового товариства ім. Шевченка. – Львів, 1899. – Т. 30. – С. 201–275.

- Вх.Лемк.: Верхратський І. Знадоби для пізнання угорскоруских говорів: Словарець // Записки Наукового товариства ім. Шевченка. – Львів, 1902. – Т. 45. – С. 225–228.
- Вх.Н.з.: Верхратський І. Нові знадоби номенклятури і термінології природописної, народної, збирані між людом / Збірник математ.-природописно-лікар. секції НТШ. – Львів, 1908. – Т. 12. – С. 1–84.
- Вх.Пч.: Верхратський І. Початки до уложення номенклятури и терминологіи природописної, народнєї. – Львів, 1864–1872. – Вип. I–V.
- Гав.: Гавришкевич І. Початок до уложення термінології ботанічної руської // Перемишлянин. – 1852. – С. 133–147.
- Гол.: Дзєндзелівський Й.О., Ганудель З. Словник української мови Я.Ф.Головацького // Науковий збірник Музею української культури у Свиднику. – Пряшів, 1982. – № 10. – С. 311–612.
- Гоц.: Гоцький І. Бойківський словарець // Временник Ставропігійського інституту, 1895–1903.
- Гр.: Словарь української мови: У 4 т. / За ред. Б.Грінченка. – К., 1958–1959.
- Грибы: Грибы СССР / М.В.Горленко, М.А.Бондарцева, Л.В.Гарибова и др. – М., 1980. – 303 с., 40 л. ил.
- Даль: Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка: В 4 т. – М., 1955.
- Ев.: Евстафьев Н. Слова малороссийского наречия, употребляемые в Полтавской губернии. Собраны в 1847 и 1848 гг. – Рукописи ЦНБ НАН України. – Ф. 1, № 1307, 1308.
- ЕСУМ: Етимологічний словник української мови: У 7 т. – К., 1982–2006. –Т. –1–5.
- Жел.: Желеховский С., Недільский С. Малорусско-німецкий словарь: У 2 т. – Львів, 1885–1886. – 1121 с.
- Зерова та ін.: Зерова М.Я., Єлін Ю.Я., Коз'яков С.М. Гриби. – 3-є вид., доп. і перероб. – К., 1979. – 232 с.
- ЛАБНГ: Лексічны атлас беларускіх народных гаворак: У 5 т. – Мінск, 1993. – Т. I: Раслінны і жывельны свет. – 160 с., 368 карт.

- Мерк.: Меркулова В.А. Очерки по русской народной номенклатуре растений: (Травы. Грибы. Ягоды). – М., 1967. – 258 с.
- Німчук: Німчук В.В. Давньоруська спадщина в лексиці української мови. – К., 1992. – 414 с.
- П.,Г.: Піпаш Ю.О., Галас Б.К. Матеріали до словника гуцульських говірок (Косівська Поляна і Росішка Рахівського району Закарпатської обл.) – Ужгород, 2005. – 266 с.
- Петр.: Украинско-латинский ботанический словарь: Рукопись Собрания Петрушевича / Зберігається в БАН Російської Федерації (СПб.). – № 4. – 94 арк.
- Піск.: Піскунов Ф. Словник живої народної, письменної і актової мови руських югівщан Російської і Австро-Венгер. імп. – 2-е вид.– К., 1882. – V, 304 с.
- Рог.: Рогович А.С. Опыт словаря народных названий растений Юго-Западной России с некоторыми поверьями и рассказами о них // Записки юго-западного отдела Русск. геогр. общества за 1873 г.– К., 1874.– Т. I.– С. 109–179.
- Руб.: Руберовский Н.А. Словарь малороссийского наречия: У 18 т. / Рукопис зберігається в БАН Російської Федерації (СПб.), шифр № 19.1.1.
- РУСб: Російсько-український словник ботанічної термінології і номенклатури. – К.: Вид-во АН УРСР, 1962. – 340 с.
- Сабадош: Сабадош І.В. Формування української ботанічної номенклатури. – Ужгород, 1996.–192с.
- САБЛ: Сабадош І.В. Атлас ботанічної лексики української мови. – Ужгород, 1999. – 104 с.
- СБГ: Словник буковинських говірок. – Чернівці. – 688 с.
- СБН: Словник ботанічної номенклатури (Проект). – К., 1928. – 313 с.
- СДБ: Словник-довідник з ботаніки / За ред. І.П.Білоконя і О.Л.Липи. – К., 1965. – 588 с.
- Сим.: Симонович Д. Ботанички речник: Имена бильака.– Београд, 1959.–890 с.
- СРНГ: Словарь русских народных говоров.– М.; Л., 1965–1991.– Вып.1–26.
- СУМ: Словник української мови: В 11 т. – К., 1970–1980.
- Тм.: Тимченко Е. Русско-малорусский словарь. – 1897. – Т.І–ІІ.

- ТСБМ: Тлумачальны слоўнік беларускай мовы: У 5 т., 6 кн. – Мінск, 1977–1984.
- Ум.: Уманець М. і Спілка А. Словарь російсько-український. – Львів, 1893–1898. – Т. I–II.
- Чоп.: Чопей Л. Русько-мадярський словарь. – Будапешт, 1883. – 446 с.
- Шейк.: Шейковский К. Опыт южнорусского словаря. – К.; М., 1861–1886.
- Яв.: Яворницький Д.І. Словник української мови. – Катеринослав, 1920. – Т. 1. – 111 с.
- В.-D.: Bartnicka-Dąbkowska B. Polskie ludowe nazwy grzybów. – Wrocław etc., 1964. – 145 s.
- Нл.: Hlibowicki J. Benennungen der in der Bukowina vorkommenden Pflanzen, in lateinischer, deutscher, romdnischer und ruthenischer Sprache. – Czernowitz, 1890. – 13 S.
- Маж.: Majewski E. Słownik nazwisk zoologicznych i botanicznych polskich. – Warszawa, 1889–1894. – Т. I–II.
- Мак.: Makowiecki S. Słownik botaniczny łacińsko-małoruski.–Kraków, 1936.–408 s.
- SSJ: Slovník slovenského jazyka. – Bratislava, 1959–1968. – I–VI d.
- Трāv.: Trávniček F. Slovník jazyka českého. – 4 vyd. – Praha, 1952. – 1803 s.

Ivan Sabadosh. Innovations in Ukrainian Micologic Lexics of the 19th and the Beginning of the 20th Century Period. *In the article under consideration (based on the material of written sources) new names of mushrooms having appeared in the Ukrainian language in the 19th and at the beginning of the 20th century, have been analysed. The sources of this lexics and the motives of motivation have been analysed as well. Simultaneously the author has used the similar material from other slavonic languages.*

Key words: *names, name, myconame, mycologic lexics, etymology, Ukrainian language, Ukrainian dialects, Slavonic languages, motivation of the name.*